

Küllős Imola: *Közkézen, közszájon, köztudatban. Folklorisztikai tanulmányok*
Akadémiai, Budapest, 2012, 604 l.

A folklór iránt érdeklődők számára hiánypótló tanulmánykötet jelent meg idén az Akadémiai Kiadó gondozásában. Küllős Imola szövegfolklorisztikai tanulmányainak együttes megjelenítésével a kutatói múlt eredményeinek egy helyütt való publikálása valósult meg, átgondolt szerkesztői elvek szerint rendezve az írásokat. A kötet előszava részletesen szól nemcsak a kötet tartalmáról, annak megjelenítési ötletéről, hanem Küllős Imola munkásságának egészéről is. A szövegfolklorisztikai kutatásban és az egyetemi oktatásban évtizedek óta elismert szerző kutatási területének főbb szárait fogja össze a most kiadott kötetben, így egyebek mellett megtalálható benne a népi líra, a ballada, a paraszti önéletírás és a közköltészeti hagyomány témaköre. A tartalom vázlatos ismertetése során a szerző bevezet bennünket tudományos pályájának nagyobb állomásaiba. A kiadást az egykori tanítványok arra hivatkozva ösztökölték, hogy így a korábban tanulmánykötetekben, konferenciakötetekben, évkönyvekben szétszórta írások jobban hozzáférhetők legyenek. Az egyetemi hallgatók és kutatók örülhetnek, hogy egy az adatgazdagsága, tematikus sokszínűsége és alapos elméleti részeinek köszönhetően tankönyvnek is alkalmas kiadványt forgathatnak.

A gyűjteményben huszonhét dolgozat olvasható, tematikus, műfajbeli, elméleti vagy módszertani okból öt fejezetbe sorolva. Az első, *Elméleti és módszertani közelítések* című fejezetben kapott helyet két alapvető jelentőségű tanulmány. *A magyar népdalfogalom története* átdolgozott fejezet a szerző hajdani doktori disszertációjából. Ebben irodalomtörténeti jelentőségű összegzést adja a népdalkutatás folyamatának az első népdalgyűjtési felhívásoktól a 20. század közepéig. Eközben áttekinti a népdalfogalom módosulását és a különböző korok jeles kutatóinak népdalfelfogását is. *A Kísérlet a magyar népköltészet szerelmi dalainak tipologizálására* pedig a szerző egykori szakdolgozatának részlete, melyben a korábbi tanulmányhoz hasonlóan szintén a legrégebbi feljegyzésektől a 20. századi gyűjtésekig ívelő történeti sor a fő rendező elv, de már szűkítve a műfajt a szorosan vett szerelmi líra tematikus alműfajára. A fejezetben a tanulmányok egymás után rendezésének megmarad a deduktív szemléletmódja, hiszen a következő tanulmány két szerelmi daltípust vizsgál. Ezt követően egyetlen, az 1970-es évek elején Nógrádsipeken gyűjtött gyermekjátékdal a vizsgálat tárgya. Összehasonlító elemzést olvashatunk benne a másutt ismert *Csillag Boris* táncjáték szövegváltozataival. Ily módon kapcsolódva a fejezet záró tanulmányához, amely kvantitatív módszerrel, mennyiségi mutatók alapján vizsgálja egy csángó népdal repertoárját, összevetve azt ismert gyűjtések egy-egy darabjával. A szerkezeti tudatosság jellemzi a további fejezeteket is. A kötet második és harmadik egysége két fontos feladatot lát el. Az interdiszciplináris megközelítés jelentőségének hangsúlyozása mellett a források sokrétűségéről is bizonyosságot tesz. A harmadik szakasz ismert és kevésbé olvasott költők műveiben mutatja be az elemek mozgását az irodalom–közköltészet–népköltészet útvonalon, és bizonyítja általuk az irodalom és

folklor határán mozgó kutatások létjogosultságát. Kiemelkedik közülük a *Közköltészeti és folklórbagományok Csokonai Vitéz Mihály műveiben* című írás. Az összegző jellegű tanulmány források és korábbi kutatások segítségével rekonstruálja a költő felfogását az elit és populáris irodalom fogalmairól, valamint bemutatja a költő életművének több szálú kapcsolódását a közköltészethez. Csokonainál a népköltészeti alkotások értékelésének és beemelésének egy, az Arany Jánosi felfogástól eltérő módját tárja fel. A szerző bőséges idézetanyaggal illusztrálja következtetéseit, így a debreceni poéta rekonstruált nép- és közköltészet-felfogása nemcsak elméleti alátámasztást nyer, hanem a költői megnyilatkozások tükrében is láthatóvá válik. A problémafelvetést és kifejtést áttekinthető, vázlatszerű összegzés követi, amely a kutatók vagy hallgatók számára pontokba szedve ismétli a tanulmány legfőbb tételeit. E nagyívű dolgozat tematikusan összefügg két másik Csokonai-kortárs költő munkásságáról készült írással. Az egyikben foglalkozik a Pálóczi Horváth Ádám *Ötödfeleszáz énekek*ként ismert kéziratos énekgyűjteményéből kiemelt olyan felbecsülhetetlen értékű ritkaságokkal, mint például a „szerelem próbája” típusú sási kígyós ballada. A másikban a saját korában rendkívül népszerű Amade Lászlóról olvashatunk, akinek éppen korabeli népszerűségét bizonyítja, hogy világi verseinek harmada közismert volt. Arról, hogy hol és hogyan használták fel ezeket a populáris kultúrában, részletesen, szövegelemzés és párba állított szövegváltozatok által tudósít a tanulmány. Amade verseinek nép- és közköltészeti felhasználása kapcsán kitekint a szerző a folklorizáció fogalmára, mibenlétére is, így kapcsolódva a kötet elméleti fejezetéhez. Ez utóbbi igaz a Vikár Béla-féle gyűjtésekkel kapcsolatos tanulmányok közül az elsőre is, melyben a gyűjtő munkásságának, pályájának bemutatására is vállalkozik összefoglalva gyűjteményének műfajokra és szövegcsaládokra bontott eredményeit. Külön tanulmány tudósít Vikár Kecskemét környékén gyűjtött dalairól és balladáiról, melyek zöme pásztor és betyárdal. Két betyárballada-típus is elterjedt ezen a vidéken. A kiskunsági betyár, Bogár Imre balladavariánsai éppúgy megtalálhatók, mint a félegyházi Cshó Pistáról szólók. A megcsalt férj típusú vígballada-szöveg pedig, amely angol eredetű ponyvaballadára vezethető vissza, ritka előfordulása miatt érdemel figyelmet a Kecskemét-környéki gyűjtésben. Küllős Imola betyárvilág iránti érdeklődése korábban önálló monográfiaként is tetet öltött *Betyárok könyve* címen, a Néprajzi kiskönyvtár sorozatában. Ezt az összefoglaló, ismeretterjesztésre is alkalmas kötetet sokan ismerhetik. A betyártéma a most kiadott kötet negyedik fejezetének tanulmányaiban is szerepel. Itt *Nemi és társadalmi szerepek a folklórban* gyűjtőnév alatt „tudományos csemegék” kaptak helyet. Ilyen például a ballada női műfajként való felfogása, amely szép példája egy ismert műfaj nem hagyományos, folklorisztikai, hanem társadalom-néprajzi megközelítésének. A „csemegék” között szerepelnek még női önéletírásoknak és a sztálini lágerköltészet megrendítő szövegeinek elemzése. És, noha okkal *A népbagomány közvetett forrásai* fejezetben kapott helyet, tematikailag ide sorolható az *Ételek és italok a 17–19. századi közköltészetben* című tanulmány. Átala a közköltészeti vizsgálódásnak egy egészen különleges példájával találkozunk, hiszen nem csupán jelentéssel bíró jelképekként emeli ki a szerző a költeményekben megjelenő ételeket és italokat, hanem mentali-

tás- és életmódtörténeti megállapításokat is tesz. Szövegpéldákon mutatja be, milyen lehetett az egyes ételek és italok rangja, a társadalom mely rétege fogyasztotta őket, és hogyan vélekedtek a hazai koszt, a „házi jó étkek” előbbre valóságáról. A tematikus és módszertani fejezetek után az ötödik, lezáró részben a szerző a műfajra, a nyelvre és a stílusra tereli a figyelmünket. A népköltészetben és közköltészetben megjelenő műfajok egy-egy tipikusnak mondható társadalmi csoporthoz vagy korszakhoz kötve jelennek itt meg. Így kapott helyet a kötetben *A szent és a profán a 18. századi cigány temetési prédikációkban* című szöveg, és így kerülhetett ide a különböző történelmi korszakokhoz kötődő ima-parafrázisokat vizsgáló munka. A záró tanulmány (*Szóképek és jelképek. Természetes vizeink konnotációja a magyar népdalokban és balladákban*) megkoronázza a fentiekben említett szerkezeti tudatosságot. A címével ellentétben nem csupán a természetes vizeink konnotációs síkját mutatja be a balladákban és a népdalokban. Többet tesz ennél: az egész kötet gondolati összefoglalását adja egyetlen jelkép által. Egyetlen téma „mikrovizsgálatával” mutatja be, hogy az elitkultúra és a populáris kultúra nem a maguk elszigetelt voltában vizsgálándók, nem a néprajz vagy az irodalom kizárólagos vizsgálati területei. A népköltészeti szövegekben és a közköltészeti szóképekben (például elönt a bánat árja, bánat tengere, könnyek tengere) megjelenő vizek (például a tenger) mellékjelentései megtalálhatók Petőfi Sándor *János vitéz*-ében vagy Kálmán Imre *Csárdáskirálynő*-jében is.

A tanulmány és a kötet is Lükő Gábor okfejtésével zárul, mely Táncczos Vilmos idézetének magyarázatául szolgál. Táncczos szerint „a szimbólumok nyelve egyetlen igazi nyelve a magyarnak, mert a legnagyobb költészete is ebből a talajból táplálkozik”. Megdöbbentő egyszerűséggel állapítja meg ezt követően a lükői idézet, hogy miért is van szükség a népköltészetre. Úgy véli, a költőket kezdeti fokon a népköltészet neveli, az olvasónak pedig az olvasáshoz szükséges alapfokú iskolaként van szüksége rá, hogy aztán majd értse Adyt, Aranyt, Petőfit. A kultúra és a népköltészet jövője így módon összefügg. *A Közkezen, közszájon, köztudatban* című tanulmánykötetet végigolvasva magunk is erre a megállapításra juthatunk. A népköltészet és a közköltészet még benne él a mindennapi szóhasználatunkban, a költőink, íróink nyelvében, közvetve tehát remélhetőleg a gyerekeink, unokáink nyelvi készletében is. Küllős Imola most megjelent tanulmánygyűjteménye ezt a gondolkodásmódot támogatja. Csörsz Rumen István a könyvbemutatón tartott előadásában rámutatott, hogy a külső borítón látható kelengyeláda felfogható olyan bútordarabként, amelyet használunk kell, ahogyan a közkezen, közszájon forgó költeményeket is. Továbbfűzhetjük e gondolatot úgy is, hogy a használat során ugyan kopó vagy fényesedő, ám generációról generációra öröklődött szövegek hasonlóak az örökségül kapott „stafírunghoz”, amit a lányok a szülői házból kelengyeládjában vittek magukkal. A kötet tehát sokszínű és gazdag válogatás Küllős Imola szövegfolklorisztikai munkáiból, amely így a szerző kutatói szemléletmódjának vonásait is képes kirajzolni. A további kutatások kiindulópontjául is szolgáló könyv tudományos használatát segíti a széles körű, az európai kutatásokat is érintő bibliográfia és névmutató.

Jarábik-Lang Anna